

Palkintokukka

Vieno Hyttinen

Palkintokukka kukki kevään,
kukki kesän,
sitten rehevöityi,
kasvamaan lehtiä ja rönsyjä.

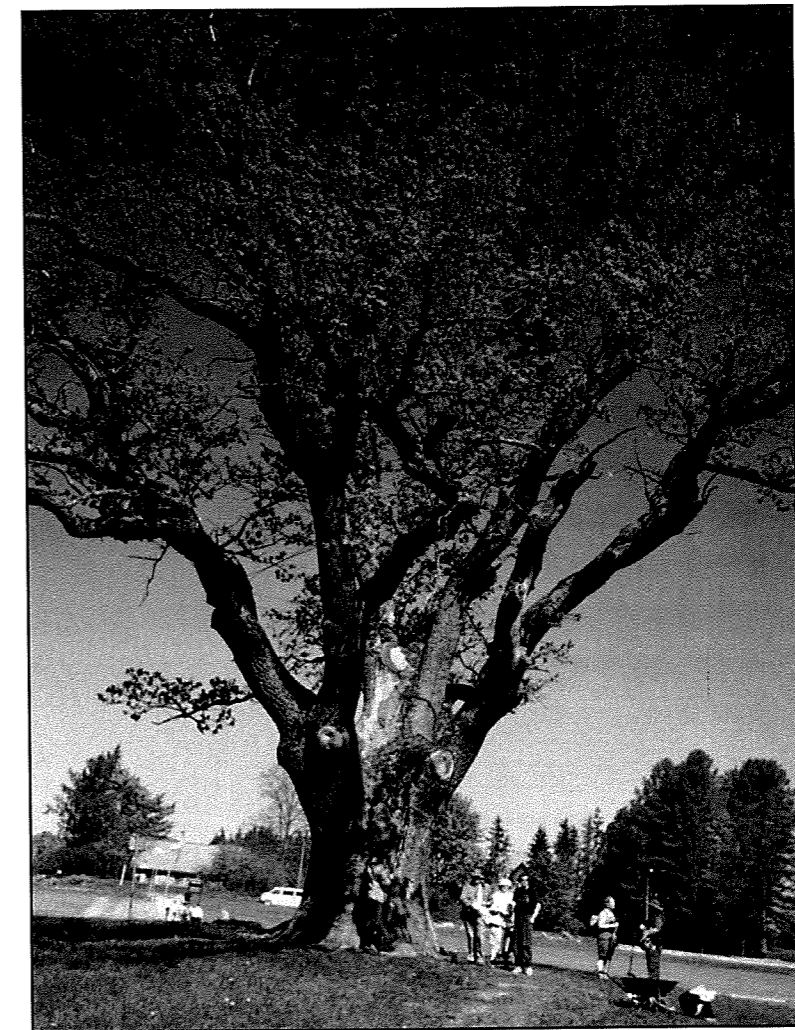
Kukinta lakkasi,
rehevä kasvu jatkuu,
vuodesta toiseen.

TUNTOSARVI

Suomen Kuurosokeat ry

Elokuu 8/2003

**Sisäkorvaistute ja
digitaalinen kuulolaite**

Kesällä tapahtui

TUNTOSARVI 29.vuosikerta, ISSN 0358-2280, **Julkaisija:** Suomen Kuurosokeat ry.

Toimitus: päätoimittaja Katri Pyykkö puh & tekstip. (09) 54953521, toimittaja Raili Karisaari puh. & tekstip. (09) 54953522, Sähköpostil: tiedotus@kuurosokeat.fi tai NKL:n front door -ohjelma toimittajien nimillä.

Toimitusneuvosto: Riitta Ruissalo (pj), Pirjo Aflecht, Tuula Hartikainen, Pekka Juusola, Anu Mikkola, Raili Karisaari (siht), Katri Pyykkö (päätoimittaja).

Vuosikerta 25 euroa. Lehteä julkaistaan vuodessa 12 numeroa, joista yksi on kaksoisnumero. Lehti julkaistaan isokirjoituksella, pisteillä, äänitteenä, videona, ruotsinkielisenä käännöksenä sekä sähköisenä versiona.

Tilaukset ja osoitteenmuutokset: Suomen Kuurosokeat ry, Uudenmaankatu 28, 00120 Helsinki, Puhelin (09) 5495 350. Tekstipuhelin (09) 5495 3526. Fax (09) 5495 3517.

Sähköposti: kuurosokeat@kuurosokeat.fi, **Internet:** <http://www.kuurosokeat.fi>

Painopaikka: Cityoffset, Tampere

Sisältö

Viisi kysymystä	2
Pääkirjoitus: Välineiden toimivuus tärkeää: K.Pyykkö ...	3
Avaruusajan kuulolaite – sisäkorvaistute: P.Pölönen.....	4
Digitaalikuulolaite parantaa kuuloa: S.Jurvanen	8
Jutaajat Virossa: T.Hartikainen ...	9
Esteetöntä yliopistoa etsimässä: R. Virtanen	12
Näkymättömästä näkyväksi - Dbl:n vuoden 2005 konferenssi Slovakiassa: S.Troyano	14
Lukijan kirjeitä:	
Tampereen kerho Kotkassa: S. Virtanen	16
Justiina Suomenlinnassa: H. Kasurinen	17
Kuurosokeiden leirillä Malminharjulla	18
H. Nieminen	
Virkistysmatka naapurin maahan: H. Kasurinen	19
Palkintokukka: V.Hyttinen	20

Kannen kuva: Jutaajat Virossa vanhan puun juurella. Puun runko on paksu. Tarvitaan 5 ihmistä rungon ympärille, jotta kädet saadaan yhteen. Kuva: T.Hartikainen.

Seuraava Tuntosarvi ilmestyy 17.9. Aineiston on oltava toimituksessa 5.9.

Viisi kysymystä

1. Luettele Keski-Amerikan maat.
2. Mitä tarkoittaa sana dilemma?
3. Kuka on Tanskan hallitsija?
4. Kuka on Suomen pääministeri?
5. Kuka uimari menestyi Barcelonan uinnin MM-kisoissa?

Vastaukset:

1. Keski-Amerikan maat ovat Meksiko, Guatemala, Belize, El Salvador, Honduras, Nicaragua, Costa Rica, Panama.

2. Dilemma on pulma, ongelma.

3. Tanskan kuningatar on **Margareeta II**. Hän on syntynyt vuonna 1940 ja on naimisissa ranskalaissyntyisen prinssi Henrikin kanssa. Kuningasperhe ei puutu politiikkaan. Tanskan eduskunnan nimi on Folketinget. Siellä on 179 kansanedustajaa. Tanskan pääministeri on tällä hetkellä Anders Fogh Rasmussen.

4. Suomen pääministeri on **Matti Vanhanen** Keskustapuolueesta.

5. Barcelonan uinnin MM-kisoissa menestyi keravalainen **Hanna-Maria Seppälä**. Hän voitti kultaa naisten 100 metrin vapaauintissa. ■

Välineiden toimivuus tärkeää

Niin apuvälineiden kuin työvälineidenkin toimivuus on tärkeää. Sen sain omakohtaisesti kokea, kun tietokoneeni töissä teki lopullisen tenän. Erilaisia ilmoituksia kone oli päästellyt pitkän aikaa, siitä saakka, kun vanha käyttöjärjestelmä oli vaihdettu. Heinäkuun lopulla olen ollut viisi vuotta Suomen Kuurosokeat ry:ssä töissä ja nyt ensimmäisen kerran Tuntosarvi on myöhästyy painoaikataulustaan.

Kun näinkin pieni asia vaikuttaa lehden julkaisemiseen, mitä apuvälineiden toimimattomuus vaikuttaa kuurosokeiden elämässä ja arjessa? Jos apuväline rikkoutuu, sitä ei saa korjattua riittävän nopeasti. Korjaajalla ei ole aikaa sitä korjata. Tai sairaala ei myönnä uutta apuvälinettä, vaikka se parantaisi kuurosokean arjessa selviytymistä tavattoman paljon.

Tässä lehdessä esitellään kaksi positiivista ja onnistunutta esimerkkiä uusista apuvälineistä ja niiden toiminnasta. Omakohtaiset kokemukset implantin hankkimisesta ja digitaali-

sesta kuulolaitteesta ovat mielenkiintoista luettavaa.

Syyskuussa 4.-5.9. on jälleen Apuvälinemessut Tampereella. Tänäkin vuonna osallistumme messuille. Messuilla on esillä erityisesti Kuvapuhelin- ja Elämän ikäinen oppiminen -projektien toiminta. Näillä messuilla ovat monet kiinnostuneita myös Suomen Kuurosokeat ry:n toiminnasta ja erityisesti kuurosokeiden kommunikatiosta. Paikalla on paljon sosiaali- ja terveysalan opiskelijoita kuten lähihoitaja- ja kodinhoitajaopiskelijoita. Torstaipäivä 4.9. on tarkoitettu ammattilaisille, mutta perjantaina 5. ja lauantaina 6. päivänä pääsevät sisään kaikki. Kutsukortteja voi kysellä Toimintakeskuksesta Tampereelta tai Keskustoimistosta Helsingistä.

Kesä on jo mennyt. Se oli ehkä liiankin helteinen. Keskustoimistolla mittari kipusi pahimmillaan reilusti yli 30 asteen. Nyt syksyn viileys ja pehmeä valo ja värit ovat tervetulleilta.

Katri Pyykkö,
tiedottaja ■

Avaruusajan kuulolaite – sisäkorvaistute

Pirkko Pölönen

Henkinen kypsyminen sisäkorvaistutteeseen vie aikaa. Olin itse pitkään kerännyt tietoa ja muiden kokemuksiä istutteesta. Istutteen saaneet sukulaisetkin kehottivat: ”Ota vain sinäkin. ”Milloin sinä menet leikkaukseen”. Asenteeni oli torjuva. Epäilin kriittisesti ja suorastaan loukkaantuneena pohdin, miksi en kelpaa tällaisenaan. Oma vanha ”minä” tuntui turvalliselta ja vahvat kuulokojeet antoivat jonkinlaisia ääniä maailmasta.

Mutta näköni heikentyy koko ajan. Huuilta lukeminen on työlästä. Vaaratilanteet lisääntyvät, vaikka valkoinen keppi olisi mukana. Pelko ja jännittäminen olivat aina matkassani. Kapeneva elämänpiiri alkoi ahdistaa. Elämänkumppanini kysyi: ”Mitä pahaa siinä on jos sinä kuulisit?”. Se ratkaisi asian. Tunsin olevani henkisesti vapaa päättämään implanttileikkaukseen menosta tai kieltäytyä siitä, jos siltä tuntuisi. Tunsin olevani vahva kestäämään mahdolliset pettymykset epäonnistumisesta ja kas-

vohermon vaurioitumisen mahdollisuudesta. Mutta eniten pelotti vähäisen kuulonjäänteiden lopullinen menetyks.

Pelko ja luottamus

Pääni on kerroskuvattu MIR-tekniikalla vuosia aikaisemmin. Estettä sisäkorvaistutteelle ei tuolloin ollut. Silloin ylilääkärin mielestä kuulin liian hyvin! Se oli veruke meille molemmille. Itsekin tarvitsin aikaa pohtia kuka ja mikä olin. Kuulovamma oli osa minua – väkivaltaiset muutokset synnyttivät minussa voimakasta vastarintaa.

Syksyllä 2000 olin kypsä jatkamaan tutkimuksia. Minulla olisi mahdollisuus peräytyä. Ja minulle sopi paremmin kuin hyvin, kun leikkaava lääkäri halusi tehdä tutkimukset kiirettä pitämättä. Tutkimuksien alusta leikkaukseen aikaa kului puolitoista vuotta. Leikkausjonossa kuukausien odotusaika oli täynnä ääneen lausumattomia ajatuksia ja kysymyksiä, joihin ei olisi

vastauksia. Pelkäsin olla liian toiveikas. En antanut itselleni lupaa kuvitella, mitä leikkauksen jälkeen tapahtuisi. En voinut keskustella asiasta ulkopuolisten kanssa.

Halusin tutkimuksiini aina saman tulkin. Tulkki oppii prosessista uusia asioita eikä minun tarvinnut kertoa jo tapahtuneita asioita. Yhteistyömme sujui. Voimavarani säästyivät itselleni tärkeään ja herkkään asiaan.

Minä olen saanut ystävällisen kohtelun sairaalassa. Olen saanut mahdollisuuden omien näkemysten ja kokemusteni julkittuomiseen. Mutta sairaalassakaan kuulonäkövamma ei ollut tuttu asia. Oma-aloitteisuus oli tarpeellista, ja siihen suhtauduttiin myönteisesti. Pyysin kertomaan ensin mitä tutkimuksessa tapahtuisi. Tutkimuksen aikana pysyin antamaan palautetta ja ratkomaan ongelmia, jotka johtuivat näkövammastani.

Leikkausta edeltävänä päivänä kerroin ylilääkärille peloistani ja jännittämisestä. Hän kirjoitti paperille: ”Ei me mitään temppuja tehdä - enää tässä iässä.” Se oli hyvin ilmaistu.

Itse leikkaus

Tiesin, että leikkaussalissa on kirkkaat valot. Olin huolissani silmistäni.

Ne suojattiin rasvalla ja lapuilla. Pyynnöstäni hoitaja kirjoitti tikkukirjaimilla käteeni, mitä tapahtuu ja vasta sitten pantiin toimeksi.

Nukutuksessa katselin auringossa kylpevää punaista taloa mäen päällä. Puristava tunne päässäni tuntui kuin aivot olisivat puristuneet kasaan. Ilmeisesti ohimoluuta porattiin juuri silloin.

Ohimoluuhun tehdystä aukosta avattiin reitti sisäkorvaan tärykalvon takana olevan simpukan suulle. Simpukan keskimmäisestä kanavasta ohjattiin elektroninauha kuuloherman pinnalle. Pienen pienet elektronirenkaat korvaisivat vioittuneen väreksävun kuuloherman pinnalla. Aina kun sähköinen äänisignaali tavoittaa elektroniketjun, se ryhtyisi ”soittelemaan” kuulohermoani kuin pianoa – näin ääni etenisi aivoihin. Siellä sen mielekkyys tulkitaan.

Ohimoluun koloon asetetaan ”äänten purkaja” joka on liitetty simpukassa olevaan elektroninauhaan. Iho laitettiin päälle siististi. Implantti sana tarkoittaa vierasta esinettä kehon sisällä.

Pää nätissä paketissa makoilin yön ja seuraavan päivän kyljelläni – onneksi minua ei oksettanut. Suuren huoneen silmäparit seurasivat kiin-

nostuneena haparoivaa kulkuani sänkyjen päätyjen viitoittaessa kulkureittiäni ennen kuin hoitajat ehtivät oppaakseni. Vessan peilistä ihmettelin turvonnutta naamaani. Verenpaineen kontrollit oli minulta jäänyt väliin. Tarjosivat minulle vapautuneen yhden hengen huoneen, jossa oli oma vessa.

Äänen odotus ja tulo

Siilitukka tuntui kivalta, kunnes itikat keksivät kauniisti arpeutuvan päänahkani. Lierihatulle löytyi äkkiä käyttöä tasapainoastin toimintaa tutkivilla kävelyretkilläni. Sukulaiset tuntuivat vierailta, kun ei ollut enää vanhaa kuulokojetta ja istute ei vielä toiminut.

Kuukauden odotuksen jälkeen istutteen ulkoiset osat aseteltiin paikoilleen. Mikrofonit asettui nätisti korvalehden taakse. Magneettiläpyskä imaisi itsensä ihoon omalle paikalleen hiusten sekaan – ilmeisesti tunnisti ohimokolossa lepäävän sisarensa. Ihon väriset johdot yhdistyivät laitteeseen, jota kutsutaan puheprosessoriksi. Sen sisällä on pieni ihme – tietokone, joka käsittelee mikrofonin keräämät äänet ja siirtää ne ohimokolossa lepäävän “äänten purkajan” läpi simpukkaan jossa elektronirenkaat “soittavat” äänisignaalit eteenpäin.

Sairaalan tietokoneelta istutteeseeni otettiin laitteen valmistajan ohjelmointi lähtökohdaksi. Minulle annettiin taskumallinen puheprosessori, johon kaapeli liitetään. Varovasti kuin hiipien tunkeutui erilaisia ääniä tajuntaani. Ne voimistuivat ja jälleen vaihtuivat: piippauksia, vihellyksiä, jumputusta - konemaisia ääniä kaikki.

Kaapeli irrotettiin. Äkkiä tapahtui jotain! Sillä hetkellä en varmuudella tiennyt, kuulinko sanat, vai olinko lukenut ne huulilta. “Kuuluuko mitään, miltä tämä kuulostaa?” Audiologi hymyili tyytyväisesti – oli ilmeisen yllättynyt.

Minä mietin kuumeisesti, oliko mahdollista kuulla ihan oikeasti ja ymmärtää näkemättä, kuka sanat sanoi? Puheterapeutti peitti suunsa, kuului sanoja, sitten lauseita. Minä toistan perässä kuulemiseni mukaan. “Sinähän kuulet hienosti - saat selvää - näin hyvä tulos näin nopeasti on harvinaista!” sanoo puheterapeutti. Pitkä odotus ja siihen liittyvä pettymyksen pelko purkautui helpottavana itkuna - eikä kyyneleet hävettäneet, vaikka tulkkikin oli näkemässä.

Tieni äänten maailmaan avasi Kuopion Yliopistollisen sairaalan kuulonimplantti-ryhmä; ylilääkäri **Erkki Valtonen**, audiologi **Ari Kosunen**, kuulontutkija **Helena Käärinäinen**, puheterapeutti **Seija Kauha-**

nen, psykologi, sosiaalihoitaja muu henkilökunta. Elämäkumppani ja perheeni ovat tärkeitä ihmisiä, mitä sitten tapahtuukin.

Laitteen ohjelmointi on yhteistyötä

Alussa istutteen ohjelmointikertoja tarvittiin useita sietokyvyn mukaan. Oma aktiivisuus oli tärkeää. Viikkoa myöhemmin leikkaava lääkäri sattui seuraamaan ohjelmointia. Vilkaisi papereita ja lausui: “Onnistuminen oli paras mahdollinen. Hyöty muita suurempi, kun ottaa huomioon näkövamma”. Lääkärin syvästi inhimillinen näkemys liikutti minua.

Vuoden ajan on etsitty sopivimpia äänen korkeuksia matalan ja korkean äänialueen rajoja - miellyttävä äänenvoimakkuus vaatii totuttelua. Kuulohermo on yllättävän mukautuvainen aisti. Laite on rakennettu nimenomaan puheen selventämistä varten. Musiikin alueella rajat tulevat äkkiä vastaan.

Puheprosessoriin haetaan ja kokeillaan kullekin henkilölle sopiva kuulemista auttava ohjelman sovellus. En voi vaihtaa tai lainata laitetta toisen kanssa. Ohjelmia tarkistetaan säännöllisesti; koneetkin voivat käyttäytyä odottamattomasti eikä sitä välttämättä itse edes huomaa.

Lentokentillä metallipaljastin voi aiheuttaa istutteelle vaurioita. Myös esimerkiksi MIR-kuvaus on sellainen, jossa metallista on haittaa. Juttelin asiasta sairaalassa. Toivoin potilaskansion päälle merkinnän implantista - tietäisivät ottaa sen huomioon, jos olisin kykenemätön itse asiasta huolehtimaan.

Kuulovamma on ja pysyy

Kuulovamma on ja pysyy – sisäkorvaistutteesta huolimatta. Istute on tietokoneeseen perustuva kuulolaite. Kuuleminen on täysin tekniikan varassa. Kun akuista loppuu virta, maailma hiljenee justinsa nyt! Niin kivaa voi puheen ymmärtäminen olla, että unohtaa koko laitteen olemassaolon ja varaparistoja joutuu metsästäämään jostain, kun ne unohtuvat kotiin. Suihkuun, saunaan ja uimaan on mentävä ilman tekniikkaa - kuurona ja heikkonäköisenä kuin ennenkin. Viittominen, keholle kirjoittaminen ja huuliolukutaito on tarpeen hautaan asti laitteesta huolimatta. Mutta tulkin roolikin muuttuu erilaiseksi.

Mutta mukavia kokemuksia on ollut paljon. Esimerkkinä puhelinkeskustelu: ”Hei tässä Pirkko, päätin soittaa sinulle. Mitä kuuluu?” Langan toisessa päässä pitkä hiljaisuus, sitten varovasti “Ei voi olla totta, sinäkö soitat? Tämähän on hienoa!” ■

Digitaalikuulolaite parantaa kuuloa

Seppo Jurvanen

Ero digitaalisten ja tavallisten kuulolaitteiden välillä on suuri. Digitaalisen kuulolaitteen äänentoistoalue on jaettu 14 alueeseen eli kanavaan. Se antaa mahdollisuuden säätää laite vastaamaan mahdollisimman hyvin omaa kuulovajetta. Toistoalue on 125 - 8000 Hz. Digitaalinen kuulolaite ohjelmoidaan tietokoneella.

Laitteessa on vain 1 vipu, jolla valitaan haluttu kuulolaitteen toiminto ja säädetään äänenvoimakkuutta. Tilanneohjelmia on 3: normaali, meluohjelma ja T-asento. Meluohjelmassa sekä korkeita että matalia ääniä leikataan ja suuntamikrofoni ottaa äänet edestäpäin.

Yhden digitaalisen kuulolaitteen hinta on n. 1.000 euroa. Kun ne tulevat molempiin korviin, hinta tietysti kaksinkertaistuu.

Helppokäyttöiset

Minulla kävi onni. Vanhat kuulokojeeni alkoivat toimia huonosti juuri sopivasti, kun nämä uudet digitaaliset kuulolaitteet tulivat markkinoille. Loppujen lopuksi aika pienen keskustelun jäl-

keen tultiin siihen lopputulokseen, että minulle olisi suurta hyötyä mahdollisimman hyvistä kuulolaitteesta. Sokeuteni oli hyvä perustelu. Sen lisäksi aktiivinen yhdistystoiminta ja kansainvälinen toiminta olivat myös hyvät perustelut. Totta onkin, että vieraiden kielten ymmärtäminen on parantunut laitteiden avulla.

Ensi alkuun ääni kuulosti hieman metalliselta ja ikään kuin se olisi tullut kaiuttimien tai mikrofoniin kautta. Siihen tottui kuitenkin nopeasti enkä tarvinnut sopeutumisvalmennusta. Koin muutoksen samanlaisena kuin vuosi sitten, kun sain kuulolaitteen myös toiseen korvaan. Suurin parannus on se, että äänimaailma on nyt 3-ulotteinen. Kuulolaitteissa on 2 mikrofonia. Myös melussa kuulen paremmin kuin entisillä kuulolaitteilla. Laitteet myös vähentävät vinkumista ja poistavat sen melkein kokonaan. Myös äänen selkeys ihmetytti. Musiikkia kuulee stereona ja lintujen laulu kuulostaa oikealta.

Tietääkseni monilla valmistajilla on omat digitaalilaitteensa. En päässyt

itse vaikuttamaan laitteen merkkiin, vaan Etelä-Karjalan keskussairaalan kuuloasema määräsi merkin. Heillä on ilmeisesti sopimus juuri tuon maa-hantuojan kanssa. Aikaisemmat kuulolaitteeni olivat tuolta samalta maa-hantuojalta.

Mielestäni laitteita on helppo käyttää. Aluksi kuulolaitteesta katkesi virta vain aukaisemalla patterikotelo. Jälkikäteen ohjelman päivitys toi mukanaan sen parannuksen, että virran sai katkaistua myös säätövivusta.

Olen saanut hyviä neuvoja Etelä-Karjalan keskussairaalan kuulontutkija **Riitta-Helena Vesalta**. Hän kertoi minulle, että digitaalinen kuulokoje vain vahvistaa ääniä siten kuin korvassa on kuuloa tallella. Se ei tuo vaurioituneita aistinsoluja takaisin korviin. Mitä vaikeampi sisäkorvan kuulovamma on, sitä hankalampaa sitä on kuulokojeilla auttaa. Kahta samanlaista vammaa ei ole, joten kuulolaitteet on ohjelmoitava hyvin yksilöllisesti. Ja sen nämä uudet digitaaliset kuulokojeet tekevät mahdolliseksi.

Olen iloinen, kun täällä meillä Lappeenrannassa kokeillaan eniten ohjelmoitavia kuulokojeita ja kiinnitetään huomiota korvakappaleisiin eri tasolla kuin muualla. Toivon, että näin olisi muuallakin Suomessa. ■

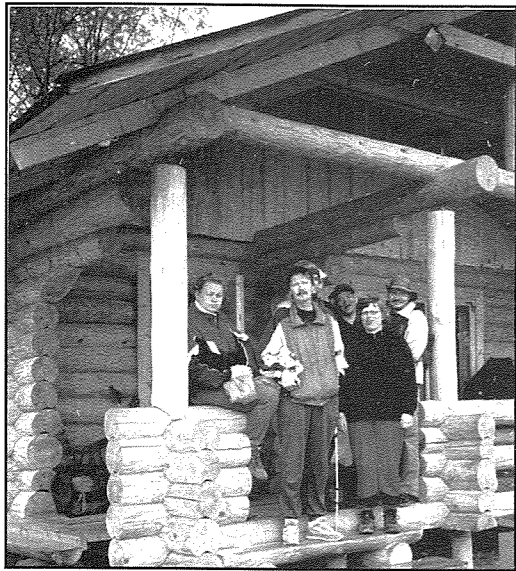
Jutaajat Virossa

Tuula Hartikainen

Tänä kesänä viisi vuotta täyttävä Jutaajat -vaelluskerho teki vaelluksen Viroon. Matkamme alkoi länsisatamasta maanantaina 26.5. Mukana oli seitsemän jutaajaa. Saavuimme laivalla Tallinnaan noin 11.15. Tullin läpi päästyämme kävelimme rinkkoinemme tilataksille, josta saimme edullisen kyydin Annimatsin leirintäalueelle. Matka kulki Tarton ohi Otepää kautta Annimatsiin. Taksin mittariin kertyi kilometrejä noin 245 ja maksoimme siitä yhteensä 105 euroa, joka teki jutaajaa kohden 15 euroa.

Annimatsissa leirintäpaikan Aarneisäntä neuvoi meidät mökkeihimme. Mökit olivat 5 hengen mökkejä. Ne olivat pienen mäen päällä ympyrässä Ovet avautuivat ympyrään. Mökkien jyrkät katot ylettyivät melkein maahan. Mökkeissä oli viisi sänkyä ja seinustan sänkyjen välissä avokaappi. Matkahiet kävimme pesemässä pois rantasaunassa ja sitten pääsimme päivälliselle.

Aarnelta saimme Otepään alueen kartan, johon oli jo merkitty suunnitteilla olevat tietkin ja vaellusreitit.

Kuvissa Jutaajat mökin portailla ja Aatun jalkaa tutkitaan. Kuvat TH.

Muutenkin saimme hyvää palvelua leirintäalueella ja ruoka oli hyvää.

Tiistaina kävelimme Otepään keskustaan pitkin tietyömaata. Keskustaan menevää tietä levennettiin ja päällystettiin. Näimme valtavan ison tammen. Sen ympärysmitaksi arvioitiin vajaa 9 metriä ja iäksi noin 500 vuotta. Kun viisi miestä levitti kätensä sen ympärille, miehet saivat halattua sylimitalla tammea. Kävimme kaupassa, apteekissa ja valuuttaa vaihtamassa. Kauppa oli pieni, osa tavaroista piti pyytää kassalta. Lisäksi siinä oli mahdollista ruokailla. Osa tilasikin lounaan, toiset söivät eväitänsä.

Paluumatkalla oli tarkoitus tutustua Otepään talviurheilukeskukseen, mutta sitä ei löytynyt. Päätimme palata takaisin Pyhäjärven rannan kautta Annimatsiin. Tiistai oli viikon kuu-

min ja aurinkoisin päivä. Siitä muistona muutamilta paloi nenä, niska ja käsivarret. Saunomiseen, uintiin ja päivälliseen oli mukava päättää tiistapäivä. Olihan takana 18 kilometriä.

Keskiviikkona kävelimme kohti Sihvan kylää, jossa Ahdilla on oma kämppä. Kävelimme pitkin maaseudun kyläteitä. Maasto oli kumpuilevaa. Sielu oikein lepäsi niissä maisemissa. Melkein joka talossa tuntui olevan koiria, jotka haukkuivat meitä kovasti. Parhaimmillaan 4-5 koiraa piti haukkumiskonserttia.

Sihvassa kävimme kaupassa ja menimme kahville Ahdin kämpälle. Siellä allekirjoittanut aiheutti ylimääräisen numeron jäätyään vessan sisäpuolelle. Vessan säppi jäi jumiin eikä auennut edes vihannesveitsen tai kaulakukkaron narun avulla. Istuin

pöntöllä ja tuumailin, ettei ole hätää, kun sattui tulemaan reppu mukaan vessaan. Repussa oli syötävää ja juotavaa. Lopulta Unski otti sorkkraudan ja irrotti säppikotelon pois. Näin pääsin vessasta eikä ovikaan pahemmin hajonnut.

Pienen lepäilyn jälkeen lähdimme kohti Annimatsia. Matkalla huomasimme, että kartta oli kadonnut. Unski käveli vähän matkaa takaisin, mutta ei löytänyt karttaa. Oli alkanut sataa. Sauna-aika läheni uhkaavasti. Emme ihan tarkkaan tienneet kuinka kaukana olimme Annimatsista. Niinpä päätimme tilata taksin. Sitä odotellessa pidimme sadetta puun alla. Päivällä leirintäalueelle oli tullut bussilastillinen virolaisia nuoria. Alue oli täynnä nuoria, jotka pelasivat erilaisia pelejä ja pitivät ääntä. Ulkoilmassa kuului rockin jytke illasta aamuyölle asti.

Torstaina kohteenamme oli Viron korkein paikka nimeltään Suurmuna-mäk. Se on 317 metriä merenpinnan yläpuolella. Taksilla ajoimme Otepään kautta Pärnuun ja sieltä Haanjan kylän läpi Suurmunamäelle. Siellä kapusimme rinnettä pitkin näköalatornille. Tornissa olimme puidenlatvojen yläpuolella. Ostimme kortteja ja osa kirjoittikin ne kahvitauon aikana. Sen jälkeen lähdimme laskeutumaan rinnettä alas. Tulomatalla pysähdyimme Otepäessä ruokailemaan. Annimatsiin saavuttuamme osa meni le-

päämään, kolme jutaajaa kävi vielä 10 kilometrin lenkillä ennen sauna.

Perjantaina kävelimme Sihvan kylän läpi Kääriku-järvelle, jonka rannalla on UKK:n sauna. Menomatalla alkoi sataa melko rankasti, joten pysähdyimme Ahdin kämpälle pitämään taukoa. Osa porukasta lähti kävelemään sateesta huolimatta, osa tuli bussilla Kääriku-järvelle. Alueella sijaitsee urheilupuisto, jonka 15 kilometrin hiihtolenkki on nimeltään UKK-rada. Sauna oli hieno hirsirakennus. Paikka oli kokemisen arvoinen. Oli hieno tunne käydä UKK:n jalanjäljillä. Vettä satoi melkein koko päivän. Kolme jutaajaa käveli takaisin, muut menivät bussilla. Tosin sade lakkasi onneksi noin viiden minuutin kävelyn jälkeen.

Sillä välin oli Annimatsiin tullut kaksi bussilastillista nuoria Latviasta. Alue oli täynnä elämää ja meininkiä. Ulkoilmassa jytääminen jatkui monta tuntia alkuillasta lähtien. Illalla meidän piti pakata tavarat valmiiksi, sillä aamulla tuli taksi jo yhdeksältä hakemaan meitä Tallinnan satamaan. Tulimme Helsinkiin jo hyvissä ajoin iltpäivällä. Näin jutaajat palasivat tyytyväisinä kotiin monine muistoinen. Monet kiitokset Anitalle, Aatulle, ja Unskille, jotka opastitte meitä heikommin näkeviä. Erityiskiitokset Ahdille, jonka Viron ja Otepään paikallistunteuksesta oli meille paljon hyötyä. ■

Esteetöntä yliopistoa etsimässä

Riku Virtanen

Yliopistolaitos on sivistyksen ja tiedon keskittymä. Juuri sen pitää olla suunnannäyttäjänä tasa-arvon toteuttamisessa. Vammaisliikkeen yhtenä perustavoitteena on jo vuosia ollut esteettömyys yliopistoissa. Helsingin yliopiston esteellisyys oli suurin syy Kynnys ry:n perustamiseen vuonna 1973. Kynnys on nykyään voimakas yhteiskunnallinen vaikuttaja. Silti vammaisten toimimismahdollisuuksien kehittämiseen ja yhdenvertaistamiseen ei ole tähän asti suhtauduttu riittävän vakavasti. Turussa tilannetta on yritetty ratkaista. Turun yliopiston rehtori asetti marraskuussa 2001 työryhmän Esteetön UTU. Ryhmä kartoitti ja selvitti eri tavoin vammaisten henkilöiden toimintaedellytykset Turun yliopistossa.

Työryhmä teki ehdotuksia esteettömyyden parantamiseksi yliopistolla. Kyse on ennen kaikkea yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä. Työryhmän työskentelyn tausta-ajatus oli integraatio: ihmiset on tarkoitettu elämään yhteisössä. Kun erilaisia muutostöitä tehdään, pitää kat-

soa, että tilanne ei pahene entisestään. Jos vammaisille järjestetään paljon erityispalveluja ja eriytetään palveluja vammaisten ja vammattomien henkilöiden kesken, integraatio ei tapahdu. Työryhmässä haluttiin, että tehtävät muutokset auttavat kaikkia. Esimerkiksi kuulovammaisten huomioonottaminen luentosalien suunnittelussa helpottaa myös lievemmin huonokuuloisten henkilöiden toimimista tiloissa.

Työryhmä on tehnyt työnsä. Esteetön UTU -raportti korostaa, että ennen kaikkea kyse on asenteista. Usein vammaisten erilaiset tarpeet jäävät huomioon ottamatta vain sen vuoksi, ettei asiaa tulla ajatelleeksi. Tarvittavista muutoksista konkreettisimpia ovat fyysisen ympäristön esteet. On myös tärkeää muistaa, että eri vammaisryhmien tarpeet poikkeavat toisistaan. Työryhmän ehdotuksia seuraamaan halutaan asettaa myös seurantatyöryhmä.

Nyt tavoitteena yliopistolla on asenteiden muokkaus ja asian julkittaminen, että Turun yliopisto on valmis

kehittämään palvelujaan, että ne soveltuvat kaikille. Työryhmän työtä esiteltiin seminaarissa, johon oli tulossa myös pyörätuolilla liikkuvia ja näkö- ja kuulovammaisia. Paikalla oli mm. viittomakielentulkkaus, kirjoitustulkkaus sekä yleisavustajia. Järjestelyurakasta selvittiin kunnialla.

Kaikki alkoi vammaisen opiskelijan arjesta

Esteetön yliopisto -loppuseminaarissa luovutettiin työryhmän muistio rehtorille. Tämä lupasi, että ehdotukset tullaan tutkimaan tarkasti ja toimenpiteisiin ryhdytään. Ministeri **Maija Perho** ihaili puheessaan sitä, että Turun yliopisto on kartoittanut kaikki tilansa vammaisten näkökulmasta.

Esteetön UTU -työryhmän jäsen, filosofian ylioppilas **Jaana Arvisto** kertoi, että työryhmän työskentely on saanut alkunsa vammaisen opiskelijan arjesta. Hän kertoi mm. siitä, miten hän oli suunnitellut omien yliopisto-opintojen aloittamista. Työryhmän puheenjohtaja, vararehtori **Aimo Salmi** totesi, että työ on vasta alussa, vaikka toki jotain on jo tehtykin. Hän toi myös esiin itsestäänselvyydeltä tuntuvan asian: miksi opiskelija hyväksyttäisiin opiskelijaksi yliopistoon, jos hänelle ei pystytä takaamaan tasa-arvoisia mahdollisuuksia opiskella? Työryhmän jäsen, huoltoin-

sinööri **Jussi Lukkala** valotti kuva-sarjan avulla, mistä on kyse. Turun yliopistosta löytyy portaita, mäki on hurja, invavessoja ei ole riittävästi ja invapysäköintipaikkoja puuttuu. Lukkalan mukaan pahimmat virheet tehdään suunnittelijoiden pöydällä. Minä (**Riku Virtanen**) taas ihmettelin puheessani yliopiston pääsykoekirjojen saatavuutta näkövammaisille sopivassa muodossa. Tehokasta lukuai-kaa kuluu materiaalin saamiseen esimerkiksi pistekirjoitukselle. Onko se sopusoinnussa perustus- ja rikoslain syrjäntäkieltojen kanssa? Toinen ongelma on tiedotus. Mistä näkövammaisen saa tietoa luentojen peruuntumisesta tai siirtymisestä? Ongelmia on, mutta Turussa sentään yliopisto on ottanut vammaisten tarpeet suhteellisen hyvin huomioon.

Valtakunnallisen vammaisneuvoston pääsihteerin Kalle Könkkölä aloitti puheensa ihaillemalla Turun yliopistoa tällaisiin toimiin ryhtymisestä. Samaa hengenvetoon hän kuitenkin ihmetteli, miksei vastaaviin toimiin ole ryhdytty 30 vuotta sitten. Hän totesi, että ensimmäisen kerran vammaisten huomioiminen kirjattiin rakennuslakiin 30 vuotta sitten. Ja yhtä kauan asiaa on opetettu arkkitehdeille. Könkkölä totesi, että asiat eivät korjaannu, jos ketään ei vedetä vastuuseen. Siinäpä meillä vammaisilla on tehtävää. ■

Näkymättömästä näkyväksi

Dbl:n vuoden 2005 konferenssi Slovakiassa

Seija Troyano

Vuonna 2005 pidettävä Dbl-konferenssi on tärkeä konferenssi Slovakiassa. Slovakia on itsenäisenä maana vielä nuori. Vuonna 1992 entinen Tšekkoslovakia jakautui kahtia: Slovakiaksi ja Tsekinmaaksi. Maiden yhteinen historia on mielenkiintoinen. Nykyisin ne ovat molemmat EU:n jäsenmaita, mutta eurovaluutta ei ole vielä käytössä. Slovakiassa kuurosokeustyö kaipaa tukea, tietoa ja verkostoja. Tällä hetkellä Slovakiassa toimii kuurosokeiden lasten vanhempien ja ystävien yhdistys, joka perustettiin v.1997.

Kuvassa ylhäällä Seija, alhaalla Vlado, Janka Sarisska ja Maria.

Dbl:n Tieteellinen Komitea on työryhmä, jonka tehtävänä on valmistella ja suunnitella konferenssi. Komiteaan kuuluu ihmisiä eri maista: Englannista, Italiasta, Ranskasta, Portugalista, Norjasta, Slovakiasta, Tšekistä, Bulgariasta ja Suomesta. Komitean ainoa kuurosokea tulee Suomesta, muut jäsenet ovat kuurosokeustyössä mukana olevia ammatti-ihmisiä.

Komitea piti ensimmäisen valmisteleman kokouksensa heinäkuussa. Se pidettiin kuurosokeiden lasten ja nuorten sisäoppilaitoksessa Servenicassa, itäisessä Slovakiassa. Se on tunnin ajomatkan päässä Kosicen ja Presovin kaupungeista. Yleiskuva näissä kaupungeissa oli siisti. Ihmiset olivat hyvin pukeutuneita, juoppoja ei näkynyt missään ja koirillakin oli kaikilla kuonokoppa.

Kokouspuitteet tarjosivat varmasti monelle komitean jäsenelle erilaisen kokemuksen. Servenicaan edellisnä iltana ajettaessa auto kiemurteli pitkän matkaa pimeässä maastossa jossa ei näkynyt muuta kuin pimeää

– ei valoja eikä tienviittoja. Rakennus sijaitsi rinteessä, josta tie laskeutui alaspäin. Muutama vuosi sitten ihmiset olivat jääneet koululla viikoksi eristyksiin, kun talvella oli tullut lunta niin paljon. Aamulla kuului vain kukon kiekuminen.

Janka Sarisska johtaa kuurosokeustyötä Slovakiassa. Servenicassa hänen apunaan toimivat Maria ja Vlado, vapaaehtoiset. He ovat mukana myös tulevan konferenssin suunnittelussa ja järjestelyissä.

Komitean kokouksessa konferenssille löydettiin teema: Näkymättömästä näkyväksi (Making Invisible Visible). Teema tuntui kaikista hyvältä ja sen tarkoitus on saada mahdollisimman paljon vielä näkymätöntä työtä näkymään. Teema hakee vastauksia myös siihen, miten erilaiset asiat eri alueilla ovat kehittyneet edellisistä konferensseista, mitä on mahdollisesti saatu aikaan. Näin siksi, ettei konferenssi olisi vain uusi konferenssi ilman seuranta ja tilastointia kehityksestä.

Vuoden 2005 Dbl-konferenssi pidetään Presovin kaupungissa. Konferenssitilat ovat kahdessa eri rakennuksessa: yliopistolla ja teknisellä korkeakoululla. Niiden välissä on melko vilkasliikenteinen katu. Konferenssiviikolla liikennettä tulee valvo-

maan liikennepoliisi. Majoitus järjestetään kaupungin hotelleissa. Tarjolla on myös edullisempi retkeilymaja-vaihtoehto.

Dbl-konferenssi on pääasiassa tarkoitettu kuurosokeustyössä mukana olevalle henkilöstölle ja verkostoille. Konferenssien toteutuksessa halutaan mahdollisuuksien mukaan huomioida myös kuurosokeat, jotka nykyisin osallistuvat konferenssiin aiempaa enemmän. Se tarjoaa mahdollisuuden seurata verkostojen kuulumisia ja vaihtaa ajatuksia heidän kanssaan monella tasolla. Dbl-konferenssi merkitsee kuurosokeiden parissa työskenteleville samaa kuin Helen Keller-konferenssi kuurosokeille: kummallakin taholla on omat tarpeensa, mutta myös yhdessä on tärkeää olla ja oppia.

Läksiäisaamuna emäntämme Janka Sarisska halusi kertoa komitean jäsenille tärkeästä asiasta slovakialaisessa kuurosokeustyössä. He ovat hankkimassa toista taloa suhteellisen läheltä Kosicen lentokenttää. Se tulisi palvelemaan kuurosokeiden aikuisten tarvetta. Rahaa on jo pieni pesämuna, mutta sitä puuttuu vielä reilusti. Tuntui hyvältä nähdä, miten ihmiset miettivät erilaisia rahoitusmahdollisuuksia, että talonkauppakirja voitaisiin allekirjoittaa puolen vuoden sisällä. ■

Lukijan kirjeitä: Kesällä tapahtui

Tampereen kerho Kotkassa

Senja Virtanen

Tampereen kuurosokkeiden kerho teki kesäretken Kotkaan 10.-11. kesäkuuta. Lähdimme aamulla ja saavuimme Kotkaan puolenpäivän aikaan. Majoituimme Seurahuoneelle ja menimme ruokailemaan. Kun saimme vatsat täyteen, oppaamme Kyllikki Taipale opasti meidät kaupunkierrokselle. Ajoimme lehmus-bulevardia veistospuistoon, jonka pituus on 800 metriä. Opas kertoi sujuvasti ja selkeästi patsaista, joita oli todella paljon. ”Kiertolainen” on tehty pajuista ja painaa 1500 kiloa. Sen nimi oli lepäävä tyttö. ”Ahdas portti” oli tehty mustasta graniitista.

Kotkan saari on alueen suurin saari. Koko kaupungissa on 55 000 asu-

kasta. Opas kertoi Stora Enson tehdasalueesta, jonka perusti norjalainen Hans Gutzeit vuonna 1870. Vanhalla tehdasalueella sijaitsee Suomenlahti ja laivatelakoita. Alueen suunnitteli Alvar Aalto. Opas kertoi myös Merimies-kapakka Kairosta. Siellä ovat kohdanneet merimiehet ja Kotkan ruusut. Paikka on ollut suosittu ja on edelleen. Sinne ei saa mennä hienosti pukeutuneena. Harmi että jäi käymättä.

Kotkassa on Sibeliuksen puisto, joka on 30-luvun tyylinen. Ruotsinsalmen linnoitus toimii maakuntamuseona.

Seuraava kohde oli yrttipuutarha. Voi jestas, oli jos mitäkin lajia. Noin 100 maustekasvia, lemmonyrtti Ruusujuuri jäi mieleen, siitä tehdään Gingsenpuristeita. – Ja lisää nähtävyyksiä: keisarillinen kalastusmaja – kengät piti suojata, kun sisälle astuttiin. Maja on rakennettu Aleksanteri 3:lle. Siellä oli suuri valkoinen takka, johon mahtuu puita 1,6 kuutiota. Oli kauniita venäläisiä lamppuja ja valtava samovaari, kalastustarvikkeita ym. Aleksanteri kuoli 1894. Seuraaja oli Nikolai, Hän kävi siellä ja olihan se venäläisten sotilaiden toipilaskotikin.

Kävimme myös maakuntamuseossa, jossa tavattiin Katariina Suuri. Hän istui tuolissa. Menimme lähemmäksi ja saimme koskettaa häntä. Kun tuli

vuoroni, menin ja kosketin. Mutta ”jestas”, tunsin lämpimän posken ja säikähdin. Nukke olikin elävä. Ei tosin ”ylösnoussut” Katariina Suuri, vaan tyttö joka oli puettu Katariina Suureksi.

Maakuntamuseo sijaitsee Ruotsinsalmella. Siellä oli meneillään Linnoitus –näyttely ja Fregantti Saint Nikolai –näyttely.

Toisena päivänä lähdimme oppaan kanssa Kaunissaareen Vire-lautalla. Opas seurasi mukana. Voi kun lintujen viserrys otti meidät vastaan. Siellä oli punaisia pieniä ja kauniita mökkejä. Monet mukana olleista huokasivat: täällä olisi hyvä ja rauhallinen asua.

Saaristolaismuseossa oli vuositu-
hansien esineiden maailma. Siellä oli mm. 200 vuotta vanha kivikirves, veneitä, fossiili liskokala noin 500 miljoonaa vuotta vanha, ja dinosauruksen kakka, jota minä tosin en tulkin kanssa löytänyt. Kaunissaari on nimensä veroinen. Majassa joimme lähtökahvit. Kyllä maistui hyvältä kauniin luonnon helmassa.

Lähdimme Tamperetta kohti klo 15.30. Retki oli antoisa, näimme paljon – olihan meillä erittäin hyvä opas. Hänelle lämpimät kiitokset. Kiitos myös retken järjestäjälle Riitalle ja tulkilleni Hennalle. ■

Justiina Suomenlinnassa

Hilkka Kasurinen

Helsingin päivätoiminnan taideryhmä retkeili kesäkuussa Suomenlinnassa. Suomenlinna on ihanteellinen paikka. Se vetää ihmisiä vuosi toisensa jälkeen katsomaan karua, mutta upeaa näköalaa. Monet muistot sotavuosilta ovat nähtävinä. Historiallinen, merellinen maailman perintökohde on yli 250-vuotias. Se on sekoitus itää ja länttä.

Suomenlinna on elävä museo. Siellä on paljon mieleenpainuvia elämyksiä ja monipuolista opastusta saa kolmella kielellä: suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Kesän aikana järjestetään monenlaista ohjelmaa. Meidän retkipäivänä oli naisten konsertti. Esiintyjät oli puettu keskiajan perinteisiin vaatteisiin.

Kartan mukaan kävelimme saarta ympäri, ja katselimme valtavia luonnonkivistä rakennettuja linnoituksia. Kävimme yhden sellaisen linnoituksen sisällä. Vahvan tulkin tukemana kävelin hoippuen hämärän pimeässä kosteassa luolassa, jossa seinät tihkuivat vettä. Jostakin pienestä luukusta kajasti valo.

Matka jatkui mäkisiä kiemurtelevia ka-peita polkuja, joiden varrella oli mah-tavat tykit. Ihmettelin, kuinka hirveä pauke niistä mahtaa lähteä, kun niil-lä ammutaan.

Tulkkien piti tarrautua vahvasti kiinni käsipuolesta, sillä polut olivat kalte- via, jyrkästi alaspäin kaartuvia. Nä- köala oli kuitenkin ihana meren ula- palle, jossa laivat ja komeat purjeve- neet seilaavat. Korkealla huipulla söimme eväämme ja Justiinan pais- tamia täytelettusia. Katselimme taas upeaa merinäköalaa, niin kauas kuin silmä siintää. Jatkoimme kävelyä. Eteen tuli mahdottomia esteitä, van- ha laituri, jonka yli piti hypätä toiselta toiselle laiturille; välissä oli rako – pieni lipsahdus olisi vienyt meren syliin. Tulkit ottivat Justiinan syliin ja heijasivat laiturilta toiselle. Taas oli- tiin saarroksissa eikä päästy eteen- päin, joten takaisin samaa reittiä ja taas tulkkien sylissä heijaten.

Matkan varrella saatiin kavuta jyrk- kiä rappusia ylös ja alas, semmoinen- kin jossa askelmat oli takaperin. Jus- tiinakin nelinkontin peppu edellä las- keutui varovasti tulkin takapuolesta kiinni pitäen. Eipä olisi ihme, vaikka Justiinalle olisi löytynyt siivet, joilla merien yli olisi lentänyt. Hauskuutta ja naurua riitti.

Rannalla nähtiin joutsenpari. Ne upot- tivat päätänsä ja kaulaansa veteen.

Anita huomautti hausvasti, että ne yrittää hukuttautua, ja siltä se näytti- kin; liekö pariskunnalla riittävä elä- mä. Lopuksi me käytiin kahvilla vir- kistäytymässä ja nähtiin se keskiai- kainen konsertti.

Meren kimaltaessa auringon pais- teessa laiva lipui kohti Kauppatorin rantaa. Kiitos Anitalle retkestä. Se oli liikunnallisesti virkistävä upeine näh- tävyyksineen. ■

Kuurosokeiden leirillä Malminharjulla

Hilkka Nieminen

Malminharjun maisemissa seikkaili kesäkuun puolivälin jälkeen ryhmä kuurosokeita nyt ensi kerran. Siellä ei ole käynyt paljon kuurosokeita ennen tätä leiriä. Minä olen kyllä käy- nyt usein. Olen nykyään täysin kuu- ro ja olen viettänyt Kuurojen Liiton lomilla aikaa siellä.

Oli hauska ja virkistävä leiri. Kaunis ja ihan sopiva paikka Malminharju on myös kuurosokeille. Siellä oli meillä vetäjänä **Heikki Majavan** lisäksi kak- si mukavaa naista. Me kävimme Hei- nolassa lintutarhassa. Monet kävivät myös Malminharjun hyvällä uimaran-

nalla uimassa. Siellä oli myös mök- kejä vuokrattavana. Päärakennuk- sessa on tarjolla hyvätasoisia ma- joituspaikkoja. Malminharjun keittiö on maankuulu. Siellä ruoka on todella hyvää. Leirillä oli mukavaa. ■

Virkistysmatka naapurin maahan

Hilkka Kasurinen

Kesäkuussa päivätoiminnan ja Hel- singin kerhon yhteinen kesäretki teh- tiin Eckerö Line M/S Nordlandian lai- valla Tallinnaan. Laiva oli tupaten täysi, mukana oli monenlaisia ryh- miä.

Majoitus oli hienossa Olympia Hotel- lissa. Heti saapumispäivänä lähdim- me Tallinnan nähtävyyksiä katsele- maan ja ostelemaan. Hyvä raikas ilma piti kaikki virkeänä. Sen koko päi- vän jaksoimme tallustella. Illalla nau- timme hyvästä ateriasta vanhankau- pungissa olevassa ravintolassa jon- ne kiivettiin korkeita tuntuvia rappu- ja. Ravintolahuoneet olivat pieniä huoneita ovilla eristettyjä. Siellä oli aito kulttuuritunnelma.

Seuraavan päivän aamupalan jäl- keen lähdettiin toinen ryhmä suomen- kielisen oppaan johdolla vanhankau- pungin kiertokävelylle ja toinen ryh-

mä taas ulkoilemaan tallusteltiin koko sen päivän katsottiin nähtävyyksiä tehtiin ostoksia. Merikeskus oli paik- ka josta moni teki ostoksia. Vanhas- sa kaupungissa oli paljon nähtävyyt- tä aidon vanhanaikaisesti puettuja tyylikkäitä naisia ja miehiä hevosia joilla sai ratsastaa, jos halusi. Päivät vierähti nopeasti, niin paljon oli kat- seltavaa. Liikunnan merkeissä saa- tiin hyvää kuntoa.

Palatessamme takaisin samaan lai- vaan tarjosi päivätoiminta meille yh- teisen herkullisen aterian seisovas- ta pöydästä. Jokainen sai valita herk- kujaan. Sitten sulattelimme vatso- jamme tanssimalla tai laivassa muu- ten löhöten ja jutellen. Meillä kaikilla oli oikein kiva matka. Jokainen meis- tä kiittää päivätoiminnanohjaaja Ani- taa matkan järjestelystä ja muusta huolenpidosta. Kaikki toimi niin kuin piti. Useimmilla meillä oli omat tulkit mukana. Heidän kanssa liikuttiin vai- keissa paikoissa ihmisvilinässä. Tul- kaamista oli paljon ostoksia tehdes- sä. Myös ympäristöstä ja nähtävyyk- sistä riitti paljon tulkkamista, niin pal- jon oli katsottavaa. ■

Tuntosarven seuraavassa nume- rossa kertomukset kesän tapah- tumista jatkuvat: mukana Nuoret leirillä Jyväskylässä ja kesäleiri Kestilässä.